

субординації та координації між поняттями; наскрізне структурування навчального матеріалу шляхом встановлення змістовно-логічних та причинно-наслідкових зв'язків, властивих країнознавчим знанням; наочного вираження розмаїтих зв'язків системи знань про природу, населення, господарство, культуру та соціальну організацію країн зарубіжжя.

Висновки. Таким чином, у сучасній географічній науці залишається актуальною і набуває нового звучання проблема загального та часткового, цілого та частини. Серед географічних праць саме країнознавчі дослідження характеризуються найбільшим числом частковостей, що значно ускладнює процес виділення спільного й синтезу загального. В країнознавстві знаходить свій яскравий прояв положення про те, що внутрішня диференційованість не порушує цілісності тієї чи іншої системи, властиво, навіть підсилює цю цілісність.

Навчальні дисципліни країнознавчого змісту виконують важливу функцію формування у студентів цілісної географічної картини світу та виконують незамінну інтегруючу роль в системі географічних знань.

На нашу думку, для посилення реалізації інтегруючого потенціалу навчальних дисциплін країнознавчого змісту слід організувати пізнавальну діяльність студентів в напрямі реструктурування матеріалу географічних дисциплін згідно універсальних геопросторових закономірностей. У свою чергу, встановити такого роду закономірності й здійснити на їхній основі просторовий аналіз та комплексні географічні дослідження – одне з основних завдань країнознавства як у минулому, так і в умовах сьогодення.

1. Географический энциклопедический словарь. Понятия и термины / Гл. ред. А.Ф. Трёшников. – М.: Советская энциклопедия, 1988. – 432 с. 2. Дахно І.І., Тимофіїв С.М. Країни світу: Енциклопедичний довідник. – К.: МАПА, 2007. – 608 с. 3. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник – Л.: Видавничий центр ЛНУ, 2002. – 587 с. 4. Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. – К.: Знання, 2008. – 292 с. 5. Яценко Б.П., Бабарицька В.К. Країнознавство: основи теорії. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

УДК 911.3

Корома Н.С.

ІСТОРІЯ КРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В НІМЕЧЧИНІ. СУЧАСНИЙ СТАН

Дана робота розглядає та аналізує історію країнознавчих досліджень в Німеччині як важливого інструменту для встановлення минулих, сучасних та майбутніх принципів географічних пошуків.

This work examines and analyses history of researches of Regional Geography in Germany as an important instrument for establishment of past, modern and future principles of geographical searches.

Постановка проблеми. З другої половини ХХ ст., географія поступово відійшла від своєї національно-орієнтованої програми наукових досліджень і здобула міжнародну перспективу дослідження. У всьому світі

в XIX ст. географію як предмет позбавляли притаманних їй виняткових підходів і методів, які власне і визначають географію як самостійну дисципліну і суттєво відрізняють від інших предметів. В контексті унікального швидкого розвитку географічної науки, широка різноманітність конкуруючих парадигм та теорій, що розвивалися з 50-х рр. XX ст., створили ще більші складності для розуміння географії як внутрішньо узгодженої наукової дисципліни. При вивченні традицій і цілісності географічної науки, вона виявилася крихкою: сучасна географія не здається сумісною з успадкованими зразками думок і міркувань. Це особливо справедливо по відношенню до країнознавства. Сьогодні воно в основному розглядається як пережиток орієнтацій в межах предмету географія. Проте, нові концепції в області країнознавства продовжують обговорюватися, а ретельний аналіз понять виявляє зміну основ побудови просторово-орієнтованої семантики. Це і є *метою роботи*: розшифрувати історію країнознавства на прикладі німецьких шкіл і традицій як наукової дисципліни і суспільної теми для міркування у світі, яка вже давно стала на шлях активного свого розвитку і глобального поширення.

Виклад основного матеріалу. Географія відноситься до старих наук, а значить тут можна говорити про еволюцію ідей і методів дослідження, що є надзвичайно важливим у питанні життєздатності науки. Як самостійна галузь знання географія почала відділятися від космографії і фізики в кінці XVIII ст. і починає формуватися. Уявлення про предмет і зміст географії не було чітким. Методологія науки була в початковій стадії становлення і представлялася набором методів окремих галузевих наук. Наукові методи дослідження і науково-доказові експерименти сприяли не лише формуванню наукових напрямів, але і зміні уявлень про єдність світу. Що стосується країнознавчих досліджень, то вони виконували функції накопичення фактів і зводилися переважно до політичного, етнографічного і статистичного опису держав.

У XVII – XVIII ст. в університетах Німеччини зародилася перша школа у країнознавстві – *німецька школа описового державознавства*, інша назва якої – «*школа камеральної статистики*» [3, с. 24-25]. «Камеральна статистика» була з пріоритетом економічних знань. Так, поступово з *описового державознавства* виділилися такі наукові напрями, як статистика, державне право та ін.

За визначенням *Готфрида Ахенваля (1719 – 1772)*, представника німецької школи країнознавства у XVIII ст., *статистика* (від італ. слова *statista* – державна людина), чи **державознавство** (нім. *Staatskunde*) – є наука, що займається описом даностей держави, пізнання яких необхідне будь-якій освіченій людині, особливо державній [8]. Вона не є змішання всіляких наук, як утверджують її противники, але вона користується різноманітними науками (географія, історія, право і т. д.). При цьому державознавство вивчає не дії людей, а результати їх дій. Поняття про даності держави у Ахенваля дуже широке і неясне. Він відносить до нього все те, від чого залежить сила та слабкість держав, чим возвеличується і

затмарюється блиск корони, від чого держави стають бідними і багатими і т. д. Опис держав потрібно проводити, за Ахенвалем, в залежності від двох факторів – землі і людей. У ці дві рубрики Ахенваль вкладає дуже широкий зміст, що і формує межі його науки, починаючи від географії держав і закінчуючи їх державним устроєм і управлінням. Чисельним описам як Ахенваль, так і його багаточисленні послідовники в різних країнах Європи (найголовніші з них в Німеччині – Неттенблат, Гаттерих, Людер, Майзель, Маннерт, Бюшинг, запропонувавши метод порівняльного опису держав та вперше в історії географії використавши показник щільності населення для характеристики окремих країн, і його послідовники Мальхус, Німан, Шуберт та ін.) надавали абсолютно другорядну роль і гаряче полемізували з так званими *табличними* статистиками, родоначальником яких вважають датчанина *Анхерсена*, який видав у 1741 р. працю «*Descriptio statuum in tabulis*». Останні надавали особливе значення табличній формі опису, але з огляду на те, що тільки відносно невелике число ознак, характеризуючи силу і могутність держав, можуть вкластися в табличну форму, вони подавали ще текст, в якому на перший план висували матеріальні фактори державного життя. Цим вони збуджували напади *Геттінгенської школи* – німецької школи, яка переносила центр тяжіння своїх описів на фактори духовні і моральні. Німець *Август Людвіг Шльоцер (1735 - 1809)* найвидатніший представник Геттінгенської статистичної школи [1]. Свій погляд на статистику, як науку, він значною мірою запозичив у Ахенваля. Розуміючи статистику як окрему наукову дисципліну, він у той же час розглядав її як частину політики; ці дві області, на його думку, знаходяться в такому ж зв'язку, як, наприклад, знання людського тіла з мистецтвом лікувати. Для розташування статистичних матеріалів при розробці їх він слідував формулі: *vires unitae agunt*. Ці *vires* - люди, області, продукти, гроші, які перебувають в обігу, - суть створення державного устрою; застосування з'єднаних сил цих здійснюється адміністрацією. А. Шльоцер належить вислів: «*Історія - це статистика в русі, статистика - це нерухома історія*». Сучасному розумінню статистичної науки подібний погляд далекий, але прагматичний метод А. Шльоцера виправдовує його остільки, оскільки він прагне *при статистичній розробці факторів державознавства знайти причинну залежність між ними на підставі вивчення соціальних і економічних даних минулого окремих країн*. Цим ретроспективним методом користувався А. Шльоцер працюючи, за системою Ахенваля, над відтворенням картини морального добробуту людей, паралельно з описом матеріальних умов; така, на його думку, двоїста задача статистики. Від історії як науки він вимагав, щоб нею приймалися до уваги не тільки політичні і дипломатичні події, а й факти економічного порядку. А. Шльоцер чудово розумів, що статистика не може обійтися без цифр, але в той же час він був ворогом так званих «*рабів таблиць*», саме в силу тієї двоїстості задачі, яку встановлювала для цієї науки Геттінгенська школа. Характерними рисами цього напрямку були

перевантаженість фактами і слабкий просторовий аналіз зв'язку між ними. Студентам університетів доводилося заучувати напам'ять численні відомості про країни і міста, території, населення, господарство, державний устрій, армію, фінанси та ін.

Німецька школа у розвитку світової географічної науки позначена і доробком видатного німецького географа *Александра Гумбольдта (1769—1859)*. Основними об'єктами його досліджень були Центральна і Південна Америка (природа і господарство Венесуели, Куби, Колумбії, Еквадору), природа Уралу, Алтаю, Каспійського моря. Небезпідставно А. Гумбольдта вважають одним із фундаторів наукового країнознавства, автором порівняльного методу в географії. Близькими до німецького країнознавства були *комерційна географія і комерційне країнознавство*, які, фактично, являли собою товарознавство в географічній інтерпретації. Оскільки зовнішня торгівля країн-метрополій, що мали заморські колонії, потребувала захисту, то до комерційної географії включали також питання військової географії. Відома праця К. Ріттера «Комерційна географія», сучасника і співвітчизника Александра Гумбольдта.

Карл Ріттер (1779-1859) вважав, що Земля є «домом виховання людства» і стверджував, що історія народів залежить від розвитку природного середовища, прагнучи кількісно оцінити просторові відносини: географічне положення, конфігурацію країн, природних областей Землі тощо. Фактично він наблизився до розуміння системи просторових відносин, вивчення якої є актуальним і в наш час. Так, К. Ріттером було створено хорологічну (просторову) концепцію.

Альфред Геттнер (1859-1941), німецький географ, пізніше узагальнив на теоретичному рівні і підкріпив хорологічну концепцію великою кількістю фактичного матеріалу [1]. Геттнер вважав об'єктом вивчення географії земний простір із взаємодіючими між собою предметами і явищами, що його заповнюють. Зв'язки між ними, згідно Геттнеру, мають ландшафтну, причинно-наслідкову природу. До подібних систем географічних об'єктів Геттнер відносив і людське суспільство. Окремі унікальні поєднання тих чи інших об'єктів та явищ на певній території призводять до появи географічних країн (*хоросів*, просторів), які є об'єктом вивчення країнознавства. Так, Альфред Геттнер став засновником хорологічної наукової школи. Сьогодні хорологічний (просторовий) метод є одним з основних у країнознавстві.

У середині XIX ст. було започатковано формування *антропогеографії* – наукової школи, назву якої запровадив послідовник К. Ріттера, німецький учений *Фрідріх Ратцель (1844-1904)* (автор «*Антропогеографії*» та «*Політичної географії*»). Він сформулював завдання антропогеографії як вивчення розселення у зв'язку з відмінностями навколишнього середовища, а також способу життя людей, що складається у процесі розселення.

Так, в залежності від виконуваних функцій, історично склалося кілька сучасних різновидів країнознавства. Це географічне країнознавство,

лінгвістичне країнознавство, країнознавчі міжнародні дослідження, воєнне країнознавство, туристичне (рекреаційне) країнознавство. Що цікаво, термін «країнознавство» існує в українській, в російській («страноведение») і в німецькій мовах («Landeskunde»). В інших мовах синонімом країнознавства - є «регіональна географія» («Regional Geography») [4, с. 14]. На продовження традицій німецької країнознавчої думки, і сьогодні залишаються актуальними дослідження з регіональної географії та країнознавства. Розвиток даного напрямку в Німеччині, та й географії в цілому, проводиться на різних рівнях, як на державному так і на не державному, приймаючи різні організаційні форми (інститути, асоціації, наукові спілки, товариства та ін.). Географію основних центрів регіональних досліджень в Німеччині можна бачити з рисунку 1.

◊ - Інститут країнознавства в м. Лейпніц (*Leibniz-Institut für Länderkunde – IfL, The Institute of Regional Geography in Leipzig*);

◆ - Німецька Академія Регіональної Географії, м. Гейдельберг (*"German Academy of Regional Geography", Deutsche Akademie für Landeskunde e.V.*).

Рис. 1 Основні центри географічних досліджень в Німеччині [7]

І така різноманітність – територіальна та організаційна - дає дуже позитивний результат, оскільки залучає ще більшу кількість зацікавлених, при чому абсолютно з різних сфер життя як самої держави, так і світу в цілому. Сучасним як дослідникам класичної школи, так і молодим прогресивним дослідникам з усього світу, Німеччина пропонує широкий перелік установ, де можна не тільки отримати знання, а й активно співпрацювати в рамках теоретичних розробок та в рамках різних проектів прикладного характеру, які мають державне і приватне замовлення.

Спробуємо виділити серед широкого списку тих, яких можна вважати орієнтирами сучасної країнознавчої думки не лише в Німеччині, а й в Європі, а значить і у світі. Звичайно, першими такими є вищі навчальні заклади - університети. Сучасна німецька система вищої освіти представлена університетами трьох типів [13]. **Перший** – це класичні «старі» університети, історія яких має коріння ще з середньовіччя. Це *Університет Гейдельберга імені Руперта і Карла* - один із найстаріших університетів Німеччини, який відкрився у 1386 р. (м. Гейдельберг) і був створений відповідно до паризької моделі, за якою імператор чи папа надавали корпорації викладачів і студентів право вивчати теологію, право, медицину і філософію. А також університети в Тюбінгені, Марбурзі, і ряді інших міст.

Другий тип - це університети, які отримали свій статус у процесі перебудування технічних і інших галузевих вузів. Таким чином, вони пропонують підготовку за технічними, природньо-математичними, економічними і медичними спеціальностями. Однак в цих університетах є відділення гуманітарних і суспільних наук.

Третій тип університетів – ВУЗи, що виникли в останні 30-40 років на піку стрімкого розвитку системи вищої освіти в Німеччині. Це Рурський університет в Бохумі, університети в Регенсбурзі, Білефельді, Потсдамі. Не дивлячись на те, що дані університети не мають таку давню історію, як класичні, вони нічим їм не поступаються за якістю освіти, оскільки в них ведуться експерименти з упровадження сучасних методів навчання.

Чотири німецьких вузи за оцінкою нью-йоркського *The Times* виявилися в першій сотні. Результати були опубліковані на початку жовтня 2009 року у додатку до газети *The Times* (повна назва *The Times Higher Education Supplement, THES*) [12]. Зокрема це *Технічний Університет Мюнхена*, *Університет Гейдельберга імені Руперта і Карла*, *Вільний Університет Берліна* та *Мюнхенський Університет імені Людвіга і Максиміліана*. І в усіх трьох, крім Технічного Університета Мюнхена, є підрозділи географії, де і проводяться актуальні та перспективні дослідницькі роботи в області регіональної географії та країнознавства і пропонуються змістовні навчальні програми з даного напрямку.

Університет Гейдельберга, будучи найстарішим університетом в Німеччині, має відділ географії починаючи з 1895 р. Сьогодні це *Інститут географії (Geographisches Institut Heidelberg, Heidelberg Institute of Geography)* [9], де пропонуються наступні напрямки регіональних географічних досліджень: географія міста, політична географія, економічна географія, географія культури, Близький Схід (як окремий напрям), соціальна географія. *Відділ Антропогеографії (Anthropogeographie, Humangeographie; Human Geography)* здійснює поточні дослідження міст, (нову) географію культури і політичну географію. В останні два роки збільшилося число корпоративних проектів дослідження довкілля, особливо стосовно взаємовідношення змін глобального клімату і

процесів глобалізації. Регіональне зосередження є виключно на південно-західній Німеччині, Близькому Сході, Південно-Східній Азії і Китаї. Так, під антропогеографією вони розуміють науку просторової організації людської діяльності і взаємовідношення між суспільством і навколишнім світом. *Відділ Економічної і Соціальної Географії (Abteilung für Wirtschafts- und Sozialgeographie, Department of Economic and Social Geography)* досліджує організацію і розвиток економічних стосунків в просторовій перспективі. Центральними у вченні є сфера економічної географії, дослідження географії і організації економічної глобалізації.

У відомому *Університеті Еберхарда-Карла в Тюбінгені* (1477 р. заснування) географія була введена з призначенням Альфреда Геттнера (1859-1941) в 1897 р. [10]. У 1894-1899 Геттнер був професором і Лейпцігського університету. В 1899-1928 викладав у Гейдельберзі. У 1895 ним був заснований журнал «*Geographische Zeitschrift*» («Географічний журнал»), головним редактором якого він був протягом сорока років. В 1927 році Геттнер видав свою відому працю «Географія, її історія, сутність та методи» («*Die Geographie, ihre Geschichte, ihr Wesen und ihre Methoden*»; у 1930 році перекладено російською); а в 1933-1935 р – «Порівняльна географія» («*Vergleichende Landeskunde (Bd 1-4)*») [1].

Сучасний *Інститут географії (Geographisches Institut, Institute of Geography)* при Університеті в Тюбінгені проводить дослідження в економічній географії, регіональних дослідженнях, географії людини та прикладній географії (просторове планування). Особлива увага надається таким напрямкам: політична географія та географія населення (регіональна політика, розширення ЄС, міграція, глобалізація); економічна географія з наголосом на регіональні трансформації економік (регіональний розвиток і регіональний менеджмент, географічні системи, периферійні райони, географія послуг); регіональна спеціалізація (Баден-Вюртемберг, земля в Німеччині; Південно-Східна та Східна Європа; Близький Схід; Центральна Азія; Китай; Південно-Східна і Центральна Азія).

В *Мюнхенському університеті імені Людвіга і Максиміліана Денертамент Географії (Department für Geographie, The Department of Geography)* має тільки два відділи. Це відділ *Соціальної Географії (Der Lehrstuhl für Sozialwissenschaftliche Geographie, The Department of Social Geography)* [5]. Його дві головні області дослідження - це міська і соціальна географія. Міська географія спрямована на пошук можливостей підтримки стабільного розвитку міста. «Можливість підтримки» вони означають в широкому сенсі, а саме як тріаду економічної, соціальної і екологічної сфер. Під соціальною географією розуміють як таку, що досліджує, як людські суспільства організовують своє співіснування в просторі і як соціальна зміна просторово відбивається. Регіональними центрами досліджень є держави Європейського Союзу. Другий відділ – *відділ Економічної Географії та досліджень у Сфері Туризму (Lehrstuhl für Wirtschaftsgeographie und Tourismusforschung, The Department of Economic Geography and Tourism Research)*. Акцент в дослідженнях робиться на

взаємодії між економікою і географією, вивчення якої базується на різноманітності теоретичних підходів і моделей як ряду методів, що виявляють і пояснюють процес появи регіональних економічних структур. Особлива увага приділяється індустрії туризму. На основі аналізу окремих сегментів ринку туризму та/або туристичних напрямків розробляються перспективні стратегії організації і управління туристичною продукцією. Загальне завдання географії туризму - зобразити на підставі теоретичних міркувань просторове поширення і моделі взаємодії, з урахуванням економічної, соціокультурної і екологічної оцінки та оцінки діяльності різних акторів на туристичному ринку. Це в свою чергу дає отримати практичні рекомендації для різних зацікавлених сторін у галузі туризму.

Особливе місце в освітньому житті Німеччини займає Університет імені Гумбольдта. Зі створенням зразкового університету в Берліні (1809 – 1810 рр.) почався новий етап реформи вищої освіти. Він пов'язаний з ім'ям *Вільгельма фон Гумбольдта* (старший брат видатного німецького географа Александра Гумбольдта), який певний час керував освітою в уряді Пруссії. Географія представлена в Університеті імені Гумбольдта з 1810 року [11]. Географічний відділ заснований *Фердинандом фон Ріхтгофеном* в 1887 році. Серед численних кафедр була і кафедра Антропогеографії. І до сьогодні в межах Інституту Географії існує кафедра Антропогеографії (*Humangeographie, Human Geography*), яка об'єднує наступні напрямки: економічна географія, географія культури, прикладна географія/просторове планування, географія транспорту, місто та інноваційні дослідження, народонаселення і соціальна географія. Економічна географія розглядає просторову модель і динаміку економічної активності. Аналіз проводиться при використанні емпіричних методів, у відповідності до теорії, що дає можливість окреслити стратегію ведення широкомасштабного господарства. Соціокультурний напрямок був представлений тільки останніми роками. Області спеціалізації: соціальна географія і географія культури (теорії соціальної географії і культурних вивчень); культура і місто; політична географія (взаємовідношення геополітики і політичної географії; постколоніальна географія, ідентичність, кордони і простір); взаємовідношення людина-природа; якісні методи в соціальній географії. Географія населення пов'язана з процесами зміни чисельності населення (народжуваність, смертність, міграції) і структури населення (розподіл та склад населення) на основі демографічної методології у просторовій перспективі. Розглядаються питання про просторову організацію суспільства, і взагалі відношення між простором і суспільством є центральним. І демографічні, і соціальні питання географії можуть проектуватися на різні рівні (глобальні і локальні). Найбільш показові дослідження на міському та регіональному рівнях, тому що тут відображаються демографічні та соціальні структури в конкретних деталях. Значна частина навчальної та науково-дослідницької роботи з демографічного та соціального напрямку присвячена

регіональним проблемам міграції (внутрішньої і зовнішньої міграції), і населенню (просторовий вплив демографічних змін).

Але окрім фундаментального вкладу університетів в географічну науку, і регіональні країнознавчі дослідження зокрема, неймовірно важливі пошуки проводяться і поза їх межами, звичайно, у тісній співпраці з ними. Це академії, інститути, асоціації, наукові спілки, товариства та ін.

«Німецька Академія Регіональної Географії» (*«German Academy of Regional Geography», Deutsche Akademie für Landeskunde e.V.»*) (м. Гейдельберг) – один із дослідницьких інститутів в Німеччині з регіональної географії. Попередник даної установи був заснований Німецьким Географічним Конгресом (*«German Geographical Congress», «Deutscher Geographentag»*) у 1882 році як «Центральна Комісія Регіональної Географії Німеччини» (*«Central Commission of Regional Geography of Germany», «Zentralkommission für wissenschaftliche Landeskunde von Deutschland»*) [6]. Починаючи з 1974 року, Комісію було перейменовано на «Комітет Регіональної Географії Німеччини» (*«Committee of German Regional Geography», «Zentralausschuss für deutsche Landeskunde»*); сучасна назва та організаційна структура були обрані в 1995 році для того, щоб відповідати новим вимогам після возз'єднання Західної і Східної Німеччини. Відповідно до принципів наукових академій, Німецька Академія Регіональної Географії об'єднує членів, які виконують або сприяють науковим дослідженням в регіональній географії.

Головні цілі «Німецької Академії Регіональної Географії» є заохочування до проведення досліджень з регіональної географії в кооперації з науковими установами, з практично-орієнтованою публікою та приватними організаціями; організація зустрічей для обговорення результатів поточних досліджень в регіональній географії Німеччини з представниками і цікавими особами з науки та практики; також консультування різних організацій з просторового планування щодо основних проблем просторових структур і просторового розвитку на місцевому та регіональному рівні. Кінцевою метою є опублікування результатів поточного дослідження з регіональної географії.

Беззаперечним лідером серед неуніверситетських науково-дослідних інститутів географії в Німеччині у реалізації наукової та, що важливо, просвітницької роботи є Інститут країнознавства в м. Лейпніц (*Leibniz-Institut für Länderkunde – IfL, The Institute of Regional Geography in Leipzig*) [2]. Інститут грає особливу роль, проводячи оригінальні дослідження з регіональної географії в Німеччині та Європі і публікується для широкої читачької аудиторії. Інститут країнознавства був створений у 1992 р. і є єдиним неуніверситетським науково-дослідним інститутом географії в Німеччині. Фінансується установа урядом Федеративної Республіки Німеччини і Вільною Землею Саксонія. Він сформований Академією наук ФРН згідно до традицій його попередників - Німецького Інституту Країнознавства (*«Deutsches Institut für Länderkunde»* / *«German Institute for Regional Geography»*) (1896-1968) та Інституту Географії та Геоєкології

(«Institut für Geographie und Geoökologie» / «Institute for Geography and Geoecology») (1969-1991). Ними здійснюються фундаментальні та прикладні країнознавчі дослідження Німеччини та Європи (фокусуючись на Центральній і Східній Європі) відповідно до теорії та методології у країнознавстві.

Рис. 2 Міжнародне співробітництво Інституту країнознавства, м. Лейпциг (IfL)

Серед завдань інституту є організація регіональних дослідницьких проектів в політичній, демографічній, економічній, соціальній і культурній сферах; аналіз регіональних структур, можливостей їхнього розвитку на різних рівнях. Важливим напрямком є публікація країнознавчої інформації і результатів досліджень. Інститут є видавцем першого Національного Атласу Федеративної Республіки Німеччини (12 томів з більш ніж 1000 оновленими картами). А представлення країнознавчих досліджень поза межами Німеччини – є найголовнішим завданням Інституту. IfL грає роль посередника між німецькими та міжнародними науковцями, намагаючись створити платформу для обговорення сучасних напрямків. Географію такої співпраці гарно видно з рисунку 2. В більшій мірі співробітництво відбувається з країнами Центральної і Східної Європи. Причиною цьому є логічна зацікавленість Європою у вивченні та аналізі всіх процесів у країнах регіону, який вже сьогодні в своїй більшості є частиною Євросоюзу. Що тільки підтверджує ефективність великої дослідницької та просвітницької роботи Інститутом. Схема країнознавчих досліджень Інституту представлена трьома складовими: дослідження з теорії, регіональні географічні дослідження, передача знань (див. рис. 3).

Рис. 3 Схеми країнознавчих досліджень Інституту країнознавства в м. Лейпциг (IfL) [2]

Дослідження теорії в IfL включають історію цієї дисципліни, з метою виявлення традиції дискурсу і проаналізувати їх значення для дослідження і розвитку теорії сьогодні. Проекти тісно пов'язані з емпіричними дослідженнями Інституту в області «Регіональних географічних досліджень» та «Передачі знань».

Регіональні географічні дослідження в IfL реалізуються за наступними напрямками. Одним із головних завдань є документація просторово-функціональних змін в Європі, як правило, на мезо- і мікрорівні, і представлення цих даних для громадськості. Крім того, аналіз на мезо- та мікрорівнях в поєднанні з власним внеском у розробку моделей у регіональній географії. Здійснюються також дослідження з орієнтацією на прикладну географію. В даний час дослідження зосереджуються на двох просторових категоріях: *міських та муніципальних районів*, значення яких зростає як центрів динамічної економічної діяльності, *периферійних регіонів*, які характеризуються високою різницею у розвитку, починаючи від збільшення маргіналізації та функціональної редукції до активного формування регіональних економічних циклів. Методологія, що зв'язує ці поля, намагається класифікувати обидва просторові типи, на порівняльному широкому для Європи рівні і в контексті специфічних поточних подій в Східній Європі. Важливим завданням IfL у *передачі знань* є документування своїх власних висновків досліджень та іншої географічної інформації в цілому в зрозумілій формі і зробити це доступним для зацікавлених осіб. Активними користувачами є учні старших класів середньої школи, викладачі, вчені із суміжних дисциплін і молоді вчені в університетах. Подання такої інформації спрямоване також

на засоби масової інформації та політиків, особливо з актуальних тем. На додаток до традиційних засобів масової інформації, Інститут все більше надає уваги інтернет-виданням, які представляють останні дані географічних знань у доступній. Матеріали в основному складаються з інформації по містах і регіонах, і представлені у вигляді письмових текстів і графіків, карт і фотографій. Для молодого покоління, зокрема, сучасні засоби масової інформації є важливим засобом отримання інформації та рішення, щоб володіти спеціальними знаннями. Leibniz-Institut für Länderkunde задовольняє попит за трьома проектами: Німецький Національний Атлас, Регіональні Кадастри і Інформбюро. IfL тісно співпрацює з Німецьким Географічним Товариством («Die Deutsche Gesellschaft für Geographie» (DGfG), «German Geographical Society») [7], яке є щитом для географічних професійних асоціацій та географічних товариств в Німеччині. IfL і DGfG співробітничать в сфері громадських відносин, організовують зустрічі географів на міжнародному рівні. Разом вони шукають подальші можливості для посилення оглядовості німецької географії.

Висновки з даного дослідження. Важливим для розвитку науки є суспільна потреба в ній. Чи є така потреба у країнознавстві? В Європі беззаперечно є. І Німеччина гарний тому приклад. Одна з головних ролей країнознавства в суспільстві визначається передусім просвітницьким та світоглядним значенням. Країнознавство приймає участь у створенні географічної картини світу. Інша дуже важлива функція – інформаційна, яка заключається в зборі, збереженні та наданні можливостей використання відомостей про географію країни та її районів. Ну і звичайно суттєву роль грає країнознавство у сфері зовнішньоекономічних та політичних зв'язків. Внутрішня перебудова держав Європи, процеси їх інтеграції у наднаціональні (supra-national) одиниці, та економічна і соціальна диференціація викликали потребу у додаткових наукових пошуках, які б забезпечували знаннями для пояснення та оцінки процесів європейського просторового планування. Географічні підрозділи університетів Німеччини, різноманітні об'єднання географів є тою необхідною платформою для практичних та теоретичних досліджень щодо виявлення просторових чинників цих подій та аналізу і оцінки розвитку регіональних відмінностей і подібностей. З цією метою використовується загальноєвропейський порівняльний підхід. Інші важливі напрямки включають регіональні географічні вчення у Німеччині і теоретичний та історичний контекст регіональної географії.

Аналіз теорії, методології та історії географії є відмінним інструментом для встановлення минулих, сучасних та майбутніх принципів географічних досліджень. Це одна з основних позицій німецьких географів: при розробці чогось нового, потрібно знати історію розвитку питання. Науковці аналізують розвиток думок з теорії регіональної географії. Це необхідно для визначення ядра проблеми та старих зв'язків між різними полями взаємодії і виявлення нових; що

допомагає ідентифікувати точки дотику для міждисциплінарних дослідницьких проєктів. Творча та конструктивна участь німецьких географів в подальшому розвитку країнознавчої проблематики реалізовується з допомогою дослідницьких проєктів не лише прикладного характеру, а й з теорії, методології та історії. З часів появи географічної дисципліни в університетах Німеччини, вона перебувала у постійному пристосуванні. Але вже й тоді, на початку, вона розумілася як така наука, що об'єднує як фізичну географію так і географію людини, і в результаті створює інтегративне вчення про людський і природний світи з допомогою просторового аналізу. У такому зв'язку фізичної та суспільної географії і сьогодні відбуваються географічні і країнознавчі пошуки, зокрема, що відповідає сучасним викликам в суспільстві, яке надзвичайно швидко змінюється і модернізується.

1. Википедия — свободная общедоступная многоязычная универсальная энциклопедия, <http://ru.wikipedia.org/> 2. Институт краінознавства в м. Лейбніц (Leibniz-Institut für Länderkunde – IfL, The Institute of Regional Geography in Leipzig) - <http://www.ifl-leipzig.com> 3. Краінознавство: основи теорії: навч. посіб. для студ. геогр. спец. вищ. навч. закл. / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с. 4. Мироненко Н.С. Страноведение: Теория и методы: Уч. пособие для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 268 с. 5. Мюнхенський університет імені Людвіга і Максимиліана. Департамент Географії - <http://www.geographie.uni-muenchen.de/>. 6. Німецька Академія Регіональної Географії ("German Academy of Regional Geography", Deutsche Akademie für Landeskunde e.V.) - <http://www.deutsche-landeskunde.de/> 7. Німецьке Географічне Товариство («Die Deutsche Gesellschaft für Geographie» (DGfG), «German Geographical Society») - <http://www.geographie.de>. 8. Російські універсальні енциклопедії. Брокгауз-Ефрон та Велика Радянська Енциклопедія - <http://gatchina3000.ru/brockhaus-and-efron-encyclopedic-dictionary/> 9. Університет Гейдельберга. Інститут географії - <http://www.geog.uni-heidelberg.de/>. 10. Університет Еберхарда-Карла в Тюбінгені. Інститут географії - <http://www.geographie.uni-tuebingen.de>. 11. Університет імені Гумбольдта. Географічний відділ - <http://www.geographie.hu-berlin.de/> 12. Deutsche Welle - <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4778501,00.html>. 13. Gogermany. Туристический путеводитель по Германии - <http://www.gogermany.ru/main/info/133.html>.

УДК 94(477)-054.72(=161.2)

Винниченко І.І.

УКРАЇНЦІ В ДЕРЖАВАХ КОЛИШНЬОГО ССРСР: ДО ПИТАННЯ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ

Здійснено спробу охарактеризувати умови, які впливають на умови самоідентифікації українців, що мешкають на території держав колишнього ССРСР.

Attempt to characterise the conditions influencing self-identification of Ukrainians, the post-Soviet countries living in territory is carried out.

Нині типологія закордонного українства ґрунтується на географічному принципі: східня українська діаспора – держави, що виникли на пострадянському просторі (Російська Федерація, Казахстан,